

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi
(MİKAD) Cilt: 3- Sayı: 1- Haziran
2019 ISSN: 2587-1331

YENİ ZELANDA CAMİ KATLIAMININ BATI VE ARAP MEDYASINDA YANSITILMA BİÇİMLERİ

Dr. Bülent ÖZTÜRK¹

Özet

Dil ve göstergeler gerçekliğin ortaya konması ve çerçeveslenmesinde önemli araçlardır. Türkiye'nin de yıllarca mücadele ettiği terör eylemlerine ilişkin bilgilendirmelerde çeşitli anlam ve algıların imalatı için yönlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Oysa haber metinlerinin epistemolojik ilkelere bağlı kalması beklenmektedir. Üzerinde yaşanan coğrafyalar, kültür ve kullanılan dil ile beraber ideolojiler olaylara bakış açısını da etkilemektedir. İletişim bilimi açısından önem arz eden hususlardan biri olan medyanın kullandığı dil bu noktada düşünceleri aktarmakta ve olayların algılanış biçimini belirlemektedir. Bu çalışmada Yeni Zelanda Christchurch şehrinde 15 Mart 2019 günü gerçekleştirilen terör eylemi sonrasında başta Arap ülkeleri, ABD ve Avrupa ülkelerinde yayınlanan tirajı yüksek yazılı basının manşet ve haberleri incelenerek bu terör eyleminin yansıtılma biçimleri ve siyasi aktörlerin söylemleri üzerinden Arap ve Batı ülkelerinde medyanın, uluslararası örgütlerin ve Türkiye'nin tutumları ile bu konuyu ele alış biçimleri arasındaki farklar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, İdeoloji, Medya, Yeni Zelanda Saldırısı

WAYS OF REFLECTING OF THE NEW ZEALAND MOSQUE MASSACRE ON THE WEST AND ARAB MEDIA

Abstract

Language and indicators are important tools for the emergence and framing of reality. In the news about the terrorist acts that Turkey has fought for many years, it is seen that redirects are made for the fabrication of various meanings and perceptions. However, the news texts are expected to adhere to epistemological principles. The geographical conditions, cultures and language together with ideologies influence our point of view with respect to the events. The language used by the media, which is one of the important issues in terms of communication science, conveys thoughts at this point and determines the perception of events. 15 March 2019 day Christchurch in New Zealand, then especially the Arab countries in the aftermath of the terrorist act in the US and European press published high circulation written in the country headlines and news examined in this terrorist act of the projected forms and Arab and western countries over the rhetoric of political actors, the media, international organizations and the differences between the attitudes of Turkey and the ways of addressing this issue will be revealed.

Key Words: Political Communication, Ideology, Media, New Zealand Attack.

¹ORCID: 0000-0001-5989-4721 Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Phd, Ankara Analitik Koordinatörü, bulentozturk3@gmail.com

Giriş

İletişim, ikna etmeye, etkilemeye ve davranış değişikliği yaratmaya yönelik bir süreçtir. Buna göre bir aklın bir başkasını etkileyebildiği tüm süreçleri içerir. İnsanların tutum ve davranışlarına esas olan, dünya ile ilgili imgelerini oluşturan görüntülere anlam kazandıran imgelerin semboller yardımıyla değiştirilebildiği sosyal bir eylem sürecidir. Esas olarak iletişim kurmada amaçlar söz konusudur. Belirli bir sonuç elde etmek için iletişim eylemi başlatılır. Bu amaçlar doğrultusunda ise davranış değişiklikleri yaratma amaçlanır. Dolayısıyla iletişimde mekanik bir bilgi alışverişinin yanı sıra anlamlar yüklenen semboller, sloganlar, jest ve mimikler, hatta renklerin kullanımı söz konusudur (Köker, 1998: 11). Bu noktadan hareketle iletişimi en temel hâliyle bilgi, duygu, düşünce alışverişi olarak tanımlayabiliriz. Çünkü var olduğumuz andan itibaren çevremizle sürekli etkileşim içinde bulunuyoruz. Farkında olarak ya da olmayarak çevremizden etkileniyoruz ya da çevremizi etkilemeye çalışıyoruz. İletişim her şeyin temeli olduğu gibi siyasetin de temelinde yer almaktadır ve siyasetin ana damarını oluşturmaktadır. Siyaset tıpkı iletişim gibi tek başına yapılabilen bir eylem değildir. Her ikisinde de birden fazla kişiye ihtiyaç vardır. Her iki kavram da kitlelere seslenmektedir. Siyaset, iletişimi bir araç olarak kullanmakta, amaçlarını gerçekleştirmek için ondan yararlanmaktadır (Kapani, 1998:9). Bu bağlamda ideoloji ve söylem birbirinden ayrılmayan kavramlardır. İdeolojilerin dile getirilmesinde ve aktarılmasında söylem görev yapmaktadır. Böylece ideolojilerin üretimlerinin yeniden yapılmasında ve hayatın içinde ifade edilmelerinde etkin olmaktadır. Söylem, dilin kullanım şeklidir. Dil ve söylem bağlantısı bu noktadan kaynaklanmaktadır. Dil ise fikirlerin ve ideolojinin taşınmasını sağlayan esas bir araç olup ideolojik bir olgudur. Bu sebeple de dilin ideolojik bir araç özelliği taşıdığı söylenebilir (Öztürk, 2015:27). Dolayısıyla medya söylemi kişilerin bilgi, tutum ve ideolojilerinin ana kaynaklarıdır. Elbette medya bunu siyasetçiler, profesyoneller ve akademisyenler gibi diğer elitlerle işbirliği içerisinde yapmaktadır (Van Dijk 2000: 42). Devlet başkanlarının, dışişleri bakanlarının ve yazarların söylemlerini haberleştirmeleri, manşete taşımaları ideolojileri ile benzerlik arz etmektedir. Van Dijk'ın (2000:9) belirttiği gibi dil kullanımı ve söylem, ideolojiler tarafından etkilenen ve bizlerin o ideolojileri nasıl sahiplendiğimizi, öğrendiğimizi veya değiştirdiğimizi de belirleyen önemli sosyal pratiklerdir.

Buna paralel olarak medya Ideology, Media, New Zealand Attack ve siyaset kavramları günümüzde sıklıkla bir arada kullanılır olmuştur. Esasen medya, hiçbir zaman siyasetin dışında kalmış değildir. Toplumsal haberleşmenin tarihi kökenlerinde, devlet eliyle kurulan radyolara ve nihayet günümüzün elektronik iletişim araçlarıyla donanmış enformasyon toplumlarına bakıldığında kitle iletişim araçlarının her zaman, siyasal sistemle belli ilişkiler içinde olduğu görülmektedir (Güneş, 1996:807). Siyaset yalnızca devlet başkanlarının, başbakanlarının ya da parlamenterlerinin yürüttüğü bir faaliyet değildir. Bazen devletler arası ilişkilerin söz konusu olduğu, bazen de tek bir kişinin herhangi bir olayı protesto ettiği kişisel bir harekettir. Her ikisinde de hedef siyasal yapı üzerinde bir etki uyandırmaktır (Weber, 1993:5).

Bu bağlamda siyasal iletişim ise siyasal aktörler tarafından belirli ideolojik hedeflerini, önce içinde buldukları toplumdaki hedef kitlelere, diğer toplumlara ve devletlere benimsetmek ve kabul ettirmek, neticede icra etmek üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılmak suretiyle yapılan iletişimdir (Öztürk,2015:11). Siyasi aktörlerin söylemleri var olan ideolojilerini içerisinde barındırmaktadır. Siyasal söylemin en etkin, ucuz ve yaygın aracı olan gazeteler önemli bir eğitim aracı ve kamuoyu oluşumu vasıtası sayıldıkları kadar siyasal ve ekonomik savaşım alanında da etkili bir silah niteliğini taşımaktadırlar (Bektaş, 2013:130). Ülkelerin siyasi aktörlerinin, yazarlarının söylemlerinin yer aldığı gazete haberleri kamuları bilgilendirmekte, manipüle edebilmekte, kamuoyunu etkileyebilmektedir. Etkileşim içerisinde bulunan toplumların içinde bulunduğu bu süreç siyasal iletişim süreci olarak adlandırılmaktadır.

Siyasal iletişimin en dehşetli, kanunsuz ve asimetrik metodu terör eylemleridir. Bu bağlamda bu makalenin konusu siyasal iletişim aktörleri arasında yer alan yazılı basın çalışmada seçilen terör eylemi ile alakalı haber üretim ve aktarım sürecindeki nesnellik ilkesine bağlılığı, ait oldukları ülkelerin ideolojik duruşu ve buna uygun geliştirdikleri çerçeveler ve söylemleri araştırmak olmuştur.

Yeni Zelanda Christchurch şehrinin Hagley Park bölgesinde bulunan Al Noor ve Linwood camilerinde 15 Mart 2019 Cuma günü namaz kılan sivil insanlara Avustralyalı bir radikal tarafından terör eylemi gerçekleştirilmiştir. Terör eyleminin ardından başta Arap ülkeleri, ABD ve Avrupa ülkelerinde yayınlanan tirajı yüksek yazılı basın manşet ve haberlerine baktığımızda bu terör eyleminin yansıtılma biçimleri ve siyasi aktörlerin söylemleri görülmektedir. Bu makalede seçilmiş Arap ve Batı ülkelerinin medyasının, uluslararası örgütlerin ve Türkiye'nin tutumları bağlamında bu konuyu ele alış biçimleri arasındaki farkların ortaya konması amaçlanmaktadır.

Makalenin araştırma evreni çevrimiçi erişimi mümkün olan ve tirajları yüksek olan seçilmiş medya kuruluşlarıdır. Çalışmada elde edilen bulgular olaya ilişkin haber ve köşe yazıları ile siyasi aktörlerin medya haricinde web sayfalarında yer alan söylemlerinin incelenmesinden oluşmaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada nitel bir tasarım yapılacaktır. Bahse konu terör eyleminin medyada yansıtılma biçimleri ortaya konulacak ve bir sonuca ulaşılabilecektir.

1. BATI MEDYASI

1.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD basınında yer alan değerlendirmelerde, söz konusu saldırılar büyük çoğunlukla "terör eylemi" olarak tanımlanmış, bu çerçevede ABD'de "beyaz ırkın üstünlüğü"nü (*white supremacy*) savunan akımların zemin kazanmakta olduğuna dikkat çekilmiştir. "Beyaz ırkın üstünlüğü" ile "radikal İslam"ın birbirlerini besleyen ve esasen temelde benzer anlayışlara sahip (*eski çağlara özlem, kendinden olmayanlara karşı paranoyak yaklaşımlar, diğer ırk veya dinler karşısında üstünlük iddiaları vb.*) olduğu savları işlenmiştir.

Ancak siyasi aktörlerden Başkan Trump'ın söylemlerinde Yeni Zelanda'daki saldırıları terör eylemi olarak tanımlamaktan imtina etmesi ve saldırının hedefinin Müslümanlar olduğunu vurgulamaması geçmişte İslam karşıtı söylemlerde bulunduğu bilinen Trump'ın İslam'a bakış açısının basında yeniden sorgulanmasına yol açtığı görülmektedir. Örneğin, Trump'ın saldırıya ilişkin olarak yaptığı açıklamalarda Amerikan Müslüman toplumuna yönelik destek ifadelerinde bulunmaması eleştiri konusu olmuştur (Heather, 2019). Ayrıca sözde beyazların üstünlüğünü savunan ideolojinin saldırıda rol oynadığından bahisle bu ideolojiye değinmemesi de halen eleştirilmeye devam etmektedir.

Öte yandan terör saldırıları hakkında, ABD Başkan Yardımcısı Pence ile Yeni Zelanda Başbakan Yardımcısı Winston Peters arasında gerçekleştirilen telefon görüşmesine ilişkin olarak Beyaz Saray tarafından 16 Mart 2019 tarihinde yayınlanan basın açıklamasında (<https://www.whitehouse.gov/>); "*Başkan Yardımcısı Pence, Yeni Zelanda'nın Christchurch kentindeki iki camide aşşğılık terör saldırıları için Amerikan halkı adına başşğılığı dile getirdi. Başkan Yardımcısı ayrıca, Başkanın Yeni Zelanda ile dayanışmasını ve tüm faillerin adalete teslim edilmesini sağlama konusundaki işbirliğimizi de doğruladı. Bu nefret eylemlerinin, Yeni Zelanda'nın çeşitli ve hoşgörölü olarak tanınan toplumunda yeri yoktur*" demiştir.

Amerikan Müslüman toplumunun önde gelen kuruluşları ICNA (Islamic Circle of North America), MAS (The Muslim American Society) (Ismahan, 2019) ve CAIR (Council on American-Islamic Relations) tarafından yapılan açıklamalarda söz konusu saldırının bir terör eylemi olduğu belirtilerek, nefret dilinin, İslamofobi'nin ve ırkçılığın bu gibi terör eylemlerine zemin hazırladığına dikkat çekilmektedir (<https://www.icna.org/>).

Amerikan Müslüman toplumunun bir diğer önemli kuruluşu ISNA (Islamic Society of North America) tarafından yapılan açıklamada (<http://www.isna.net/>) ise saldırı menfur bir şiddet eylemi (atrocious act of violence) olarak tanımlanmakla yetinilmiş, terör vurgusu yapılmamıştır.

ABD'de önde gelen siyasi aktörlerinin söylemlerine baktığımızda; Senato Adalet Komitesi Başkanı Senatör Lindsey Graham 15 Mart 2019 tarihinde paylaştığı twitter mesajında Yeni Zelanda'da gerçekleştirilen Müslüman karşıtı terör saldırısının bağnazlık ve nefretin yol açtığı bir terör saldırısı olduğunu vurgulamıştır (Graham, 2019). ABD Senatosu'nun çoğunluk lideri

Mitch McConnell (C-Kentucky), azınlık lideri Charles Schumer (D-New York), Temsilciler Meclisi çoğunluk lideri Steny Hoyer (D-Maryland) ve azınlık lideri Kevin McCarthy (C-California) konuya ilişkin yaptıkları açıklamalarda saldırıyı bir terör eylemi olarak tanımlamışlardır (McConnell, 2019).

1.2. İngiltere

The Guardian Letters 19 Mart 2019 tarihli “Islamophobia must not go unchecked” başlıklı haberde aralarında Birleşik Krallık’taki bazı İslami kuruluşların temsilcileri ile imamların da bulunduğu 385 kişinin ortaklaşa kaleme aldığı okuyucu mektubunda, “dünya genelinde İslamofobinin arttığı, Christchurch’te planlanarak düzenlenen terör saldırılarının da sistematik ve kurumsallaşmış İslamofobinin bir sonucu olduğu, medyada ve siyasette aşırı sağcı popülist, ırkçı söylemlerin kontrol altına alınmaması halinde azınlık toplumlarına yönelik saldırıların devam edeceği” belirtilmiştir. Hükümetlere, aşırı sağcı grupların oluşturduğu tehditlere karşı vatandaşlarını korumak ve eğitmek için gerekli önlemleri almaları yönünde çağrıda bulunulmuştur.

The Economist ise Turkey and New Zealand row over the Christchurch massacre (<https://www.economist.com>) başlığı ile; *Christchurch’de iki camiye düzenlenen terör saldırılarıyla ilgili video görüntülerinin AK Parti’nin yerel seçim kampanyası sırasında gösterilmesinin ardından yaşanan gelişmelere değinilen makalede, T.C. Cumhurbaşkanı Sn.Erdoğan’ın konuya dair yaptıkları açıklamalarda, Christchurch’teki vakanın münferit bir terör saldırısından ziyade İslam ile Türkiye’ye karşı uluslararası komplonun bir parçası olduğunu dile getirdikleri ve Batılı ülkeleri saldırıların faili Brenton Tarrant’ın yayınladığı “manifestoyu” hazırlamakla itham ettikleri, Yeni Zelanda ve diğer bazı ülkelerin protestolarına rağmen bahse konu video görüntülerinin AK Parti’nin yerel seçim kampanyası sırasında gösterilmeye devam ettiği belirtilmekte; Sn. Erdoğan’ın Yeni Zelanda’daki terör saldırısını 31 Mart 2019’da düzenlenecek yerel seçimler öncesinde AK Parti’nin oy oranını artırmak için kullandıkları iddia edilmektedir.*

“Erdoğan still shows videos of shootings” başlıklı haberde (<https://www.bbc.com>); *Cumhurbaşkanı Sn. Erdoğan’ın, Christchurch’de iki camiye düzenlenen terör saldırılarından yaklaşan yerel seçimler öncesinde faydalanmak istedikleri ileri sürülmektedir. İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi’ne katılmak üzere İstanbul’da bulunan Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peter video gösteriminin tekrarlanmayacağına inandığını belirten demeçlerine rağmen Sn. Erdoğan’ın Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı ile görüşmesinden birkaç saat sonra gerçekleştirdikleri Konya mitingde, terör saldırılarıyla ilgili video görüntülerini kamuoyu önünde göstermeyi sürdürdükleri belirtilmektedir. Haberlerde ayrıca, Türkiye’nin ekonomik gidişatı nedeniyle AK Parti’nin zorlu bir yerel seçimle karşı karşıya bulunduğu ve 31 Mart 2019’da düzenlenecek yerel seçimlerde oy kaybı yaşayacağını tahmin edildiği, Sn.Erdoğan’ın Christchurch saldırısıyla ilgili görüntüleri seçim kampanyası sırasında kullanmalarının da sözkonusu oy kaybını önlemeye yönelik girişimlerin bir parçası olduğunun düşünüldüğü ileri sürülmektedir.*

The Guardian da Michael McGowan imzasıyla 18 Mart 2019 tarihinde “Christchurch suspect: Europe investigates possible far-right links (McGowan, 2019)”, başlığıyla yayınlanan haberde; *Christchurch’te iki camiye düzenlenen terör saldırılarıyla ilgili video görüntülerinin AK Parti’nin yerel seçim kampanyası sırasında “İslam’ın ve Türklerin düşmanı olan terörist” başlığıyla dev ekranlardan gösterilmesinin ve bunun da televizyon kanallarından canlı olarak yayınlanmasının Yeni Zelanda’da tepkiyle karşılandığı belirtilmiş, AK Parti’nin 17 Mart 2019 tarihinde İstanbul ve Tekirdağ’da düzenlediği seçim mitinglerinde sözkonusu görüntülerin yanısıra saldırıların faili Brenton Tarrant’ın yayınladığı “manifestodaki” Türkiye’ye yönelik ifadelerinin ekranlardan gösterildiği, Cumhurbaşkanı Sn.Erdoğan’ın konuya dair yaptıkları açıklamada, Christchurch’teki vakanın münferit bir terör saldırısından ziyade dünya genelindeki İslamofobi kampanyasının bir parçası olduğunu belirttikleri, Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters’in ise, Tarrant’ın Avustralya vatandaşı olduğunu vurgulayarak, saldırıya ilişkin görüntülerin bu şekilde gösterilmesinin Yeni Zelanda’nın yanlış temsil edilmesine ve yurtdışındaki vatandaşlarının hayatlarının tehlikeye atılmasına yol açabileceğini, bu hususta duydukları rahatsızlığı*

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sayın Fuat Oktay ile Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'na Yeni Zelanda ziyaretleri sırasında iletildiğini ifade ettiği” belirtilmektedir.

Ülkelerin ve gazetelerinin kendi tutum, ideoloji ve değerlerini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmelerinin bir örneğini İngiltere basınında görebiliyoruz. Stratejik bir yaklaşımla The Guardian medyada ve siyasette aşırı sağcı popülist, ırkçı söylemlerin kontrol altına alınması savunurken diğer basın eyleme ait görüntülerin seçim mitinglerinde kullanımının yanlışlığına vurgu yapmıştır. The Economist ise Sn. Erdoğan'ın konuşmasından Batılı ülkelerin Brenton Tarrant'ın yayınladığı “manifestoyu” hazırlamakla itham etmesini öne çıkartmıştır. The Economist gibi önemli bir yayın organının bu hususu öne alması boşuna değildir.

1.3. Fransa

La Croix'de 22 Mart 2019 tarihli haberde (<https://www.la-croix.com/>); “*Erdoğan, İslamofobi'yle, Antisemitizm'le mücadele edildiği gibi mücadele edilmesi çağrısında bulundu*” şeklinde başlık kullanılmıştır. Haberde, *Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İslam İşbirliği Teşkilatı'nın İstanbul'da yapılan olağanüstü toplantısında İslamofobi'yle, Antisemitizm'le mücadele edildiği gibi mücadele edilmesi çağrısında bulunduğu ve konuşmasında ağırlıklı olarak Yeni Zelanda'da iki camiye yapılan saldırıya odaklandığı, aşırı sağ gruplara siyasi örgütler değil, DEAŞ gibi terör örgütü muamelesi yapılması gerektiğini, neo-nazi terörünün görmezden gelinmeye devam edilmesi halinde ödenecek bedelin yüksek olacağını ve Yeni Zelanda'nın saldırının ardından Müslümanlarla dayanışmasının dünya liderlerine örnek olması gerektiğini söylediği* kaydedilmektedir.

Erdoğan seçim kampanyasında yine bir saldırı videosu izlettirdi başlıklı haberi ile AFP de (<https://www.lecourrier.australien.com>), “*Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, kendisine yöneltilen eleştirilere rağmen, geçtiğimiz Perşembe günü gerçekleştirdiği Eskişehir mitinginde Yeni Zelanda'da iki camiye düzenlenen terör saldırısının videolarını dev ekranlarda halka yeniden izlettirdiği, Yeni Zelanda makamları videonun sosyal medyada yayılmasını önlemeye çabalarken, saldırıya ilişkin görüntülerin Türk televizyonlarında adeta iktidarın kontrolünde yayınlanmaya devam ettiği, 2003 yılından bu yana iktidarda olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yerel seçimler öncesinde dindar ve milliyetçi tabanını etkilemeyi hedeflediği, ülkedeki ekonomik durum ve işsizlik sorunu nedeniyle, 31 Mart günü gerçekleştirilecek yerel seçimlerin hassas bir ortam yarattığı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Yeni Zelanda saldırılarına atıfla, seçim kampanyasında sık sık Batıda İslamofobinin yükseldiğini dillendirdiği, saldırının yaralarını sarmaya çalışan Yeni Zelanda'nın ve Avustralya'nın ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı bu nedenle sert bir şekilde eleştirdikleri*” kaydedilmektedir.

Rfi de yer alan bir diğer haberde ise “*Christchurch saldırısı: Türkiye ile Avustralya arasında diplomatik kriz (Ozer, 2019).*” başlığı altında “*Seçim kampanyası yürüten Cumhurbaşkanı Erdoğan, Christchurch'te iki camiye karşı düzenlenen saldırı sonrasında Avustralya vatandaşlarını tehdit etti. Avustralya Başbakanı Morrison Türk Büyükelçisi Korhan Karakoç'u davet ederek konu hakkında görüştü. Başbakan, Sayın Erdoğan'ın sözlerinin 1915 yılında hayatını kaybedenlerin anısına zarar verdiğini ve rencide edici olduğunu, bu sorumsuz davranış karşısında Büyükelçinin özrünü kabul etmediğini, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bizzat özür dilemesini beklediğini, ayrıca Türk devlet televizyon kanalının (TRT) Avustralya karşıtı propagandasına son vermesini talep ettiğini, aksi takdirde tüm olasılıkların değerlendirileceğini ifade etti*” denmiştir.

Le Figaro'da yer alan “*Attentat de Christchurch: les propos d'Erdogan choquent la Nouvelle-Zélande et l'Australie* (<http://www.lefigaro.fr/>) “*Christchurch saldırısı: Erdoğan'ın sözleri Yeni Zelanda ve Avustralya'yı şoke etti*” başlıklı 20 Mart 2019 tarihli haberde “*Avustralya'daki Türk Büyükelçisi, Sayın Erdoğan'ın ifadelerini protesto etmek üzere Başbakan Scott Morrison tarafından davet edildi. Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters ise konuyu Türk yetkililerle yüz yüze görüşmek üzere Türkiye'ye gidecek*” denilmiştir.

“*Erdoğan, ‘Yeni Zelanda'daki saldırı esasen Türkiye'yi hedefliyor’ açıklamasında bulundu* (<https://www.europe1.fr/>)” başlıklı AFP kaynaklı bir diğer haberde, Sn. Erdoğan'ın 18 Mart günü Çanakkale'de yaptığı konuşmada ifade ettiği hususlara yer verilmekte, bu çerçevede “*Yeni*

Zelanda'da aşırı sağcı bir kişi tarafından iki camiye yapılan saldırının Türkiye'yi hedef alan daha geniş bir 'operasyonun' parçası olduğunu değerlendirdiği" ifade edilmektedir.

Fransa basını neo nazi konusundaki geçmiş tecrübelerinden dolayı bu soruna odaklanmışlar, Sn. Erdoğan üzerinden yaptıkları Türkiye eleştirisine olayı anlatmaktan çok daha fazla yer vermişlerdir.

2. ARAP MEDYASI

Arap Basınına baktığımızda başta Mısır olmak üzere ülkelerin resmi ideolojilerine paralel olarak eylemi yansıttıkları görülmektedir.

2.1. Mısır

Mursi Ataallah imzasıyla Al Ahram Gazetesinde 20 Mart 2019 tarihinde; "DEAŞ ve Erdoğan meşitlerdeki katliamı kullanıyor" başlığı altında haber yapmıştır (<https://www.europe1.fr/>).

Aynı gazete 25 Mart 2019 tarihinde "Erdogan-Ikhwan's Responsibility of New Zealand Crime" başlığıyla yayımladığı Hisham al-Naggar imzalı makalede özetle; "...Pek çok Batılı, Erdoğan'ın tam olarak kim olduğunu veya İkhwan'ın hedeflerinin ve araçlarının niteliğini bilmediğinden, sonuç şu anda olan şeydir: Neo-Osmanlı sultanı Avrupa'yı mülteciler ve teröristlerle tehdit ediyor, Avrupa karşıtı duyguları besliyor ve geçmişin askeri çatışmalarını hatırlıyor" denmiştir.

20 Mart 2019 tarihli Mısır basını da; "Erdoğan, iki meşide yapılan saldırının videosunu seçim propagandası için kullandı", El Masri El Yevm Gazetesinde, "DEAŞ ve Erdoğan meşitlerdeki katliamı kullanıyor", Mursi Ataallah imzasıyla El Ahram Gazetesinde, 21 Mart 2019 tarihinde ; "Erdoğan, saldırı meselesinde Avustralya ile diplomatik krizi ateşledi", El Masri El Yevm Gazetesinde, "Yeni Zelanda ve Avustralya Erdoğan'ı tehdit etti" , Al Gomhouria Gazetesinde, "Avustralya Erdoğan'ın açıklamalarını utanç verici ve pervasız olarak niteledi ve Türk Büyükelçisini çağırdı", El Akhbar Gazetesinde, "Erdoğan, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya karşı ırkçı söylemde bulundu, Kanberra Ankara'yı sert tedbirlerle tehdit ediyor" başlığıyla El Ahram Gazetesinde haberler biçimlendirilmiştir.

Terör eylemi konusundaki haberler Türkiye'yi hedef alan "Erdoğan Düşmanlığı" şeklinde biçimlendirilmiştir.

2.2. Suudi Arabistan

Gerçekliğin tanımlanmasında, adlandırılmasında egemen bakış açısı "birincil tanımlayıcılarla" da gerçekleştirilmektedir. Tonny Bennet, medyanın gerçekliği tanımlayıcı rolünü propaganda, hukuk ve düzene yönelik ideolojik işlev ve egemen ideolojinin üretimi olarak üç düzeyde saptamıştır. Tonnt Bennet, medyanın propaganda özelliğini, haber olarak belli politik görüşü sunarak yerine getirdiğini belirtmektedir (Aslan, 2004:28-29). Egemen bakış açısının bariz görülebildiği bir basına sahip olan Suudi Arabistan'da olay ile ilgili çıkan haberler şu şekildedir:

Arapça Asharq Al-Awsat² gazetesinin Türkçe internet sayfasında 24 Mart 2019 tarihli Suudi Arabistanlı yazar Abdullah Utaybi imzasıyla yayınlanan "Yeni Zelanda hoşgörüsü (<https://aawsat.com/turkish/>)" başlıklı yorumda; "Bir felaketin içinde saklı bir armağan gibi dünya Yeni Zelanda'yı tanıdı. Bir önceki hafta Cuma günü camide namaz kılan sivil insanları hedef alan Avustralyalı terörist saldırganın gerçekleştirdiği korkunç terör saldırısının ardından yeryüzünün en doğusunda yer alan bu ülke, dini hoşgörü konusunda halk ve devlet olarak bütün dünyaya eşsiz bir model sundu. .... Bu olayın detaylarına daldıkça Yeni Zelanda siyasetinin ve halkının bu saldırı karşısındaki tutumunun nasıl da bütün dünyanın saygı ve takdir etmesi gereken bir tutum olduğunu görürüz. Olay, herhangi bir Müslüman ülkede gerçekleşmiş olsaydı hoşgörü mesajları belki de aynı

² Şarku'l Avsat Arap dünyasının önde gelen günlük gazetelerden biri. 4 kıtada 14 şehirde her gün eş zamanlı olarak basılmaktadır. 1978 'de Londra da yayın hayatına başlayan Şarku'l Avsat, Arap dünyasına ve uluslararası olaylara ait en doğru yayınları yapmasının yanı sıra ,derin analizler ve kendine has özel makalelerle birlikte tüm Arap dünyasının en kapsamlı haber yorumlarını okuyucularına sunmaktadır.

düzyeyde verilmez ve Yeni Zelanda'da hem devlet hem de toplum düzeyinde gösterdiği şekilde olmazdı. ...Birçok Müslüman ülke aşırılık yanlısı söylemler, cemaatler, örgütler ve akımlar ile mücadeleden geri kalmadı. Ancak bu, bir ülkenin tek başına başarabileceği bir görev değil bilakis uluslararası toplumun tamamının katılması gereken bir görevdir. Bu tür bir uluslararası yönelimin inşa edilmesi önündeki en büyük engel ise başta İran, Türkiye ve Katar olmak üzere bazı Müslüman ülkelerin tavırları ve bazı Avrupalı ülkelerin kendi ülkelerindeki örgüt ve dernekler, Müslüman Kardeşler ile siyasal İslam örgütlerine ait merkezlere karşı herhangi bir tutum benimsemekte ayak sürümesidir. ...Felaketlerinin içerisinde aşırılık yanlısı felsefeler, söylemler ve sloganlar çıkarmak tarihin âdetidir. Dolayısıyla farklı bir şekilde ve formda olsa da Müslüman Kardeşler örgütünün kuruluşunda ve İslami terörizm ve aşırılığın yayılması sürecinde de aynı şeyler yaşanmıştır. Bu sonuca ulaşmamızı sağlayan şey; bir kuvvet uygulandığında karşı tarafta aynı derecede bir tepki ile karşılaşacağını söyleyen Newton'un etki tepki kuralıdır. Her ne kadar fizik kuralları insan toplumlarına uygulanamasa da bu bağlam; Müslüman teröristler tarafından verilen tepkileri ve insanlık tarihinin bu zor döneminde, beyaz teröristlerin veya ırkçıların gerçekleştirdiği terör eylemlerinin oranının Müslüman teröristlerden neden çok daha az olduğunu açıklamaktadır. Bu objektif gerçek sonucu; birçok İslam ve Arap ülkesinin çabalarının Avrupa ülkelerinin bu alanda yaptıklarından kat kat daha fazla olduğu görürüz. Bunun nedeni de dönemin doğası, durum ve ihtiyaçtır. Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır başta olmak üzere Arap ülkeleri, Müslüman Kardeşleri terörist bir grup olarak sınıflandırarak terörün kaynağını, köktencilik ve radikalliğin temelini hedef almışlardır. Hatta terörü kökünden bitirmek için pratik bir çaba ile siyasal İslam hareketleri ile simgelerini de terörist olarak kabul etmişlerdir. Buna karşılık; bazı Batı ülkeleri bu bağlamda kayda değer hiçbir çaba göstermemiştir. Bir yandan Yeni Zelanda devleti ve halkının yaptıklarından övgüyle ve takdirle bahsederken –ki bu övgü ve takdiri kesinlikle hak etmektedirler- diğer yandan da siyasal İslam'a bağlı bazı önde gelen isimlerin ve hareketlerin aksi bir durumda aynı tutumu benimseyemeyeceğini de söylemeliyiz. Diğer bir deyişle Müslüman bir terörist bir kiliseyi ya da başka dinlere ait bir ibadet yerini hedef alsaydı bunların büyük bir çoğunluğu Yeni Zelanda'nın devlet ve halk olarak yaptığı gibi bu saldırıyı kınayamaz veya hiçbir fayda vermeyecek genel bir kınama ile yetinirlerdi. Siyasal İslam'ın ve sembollerinin Müslüman dini örgütlerin gerçekleştirdiği terör olayları karşısındaki tepkisi; bu terör saldırısının şu veya bu Batı ülkesinin politikaları sonucu ya da tarihi döneme göre İsrail, Rusya veya ABD nedeniyle gerçekleştiğini hatırlatmadan geçmezdi. Bunun örnekleri bilindikdir. ...İslam dünyasında hoşgörü söylemi halen aşırılık yanlısı ve nefret söylemlerinden daha zayıftır. Bu gerçeği itiraf etmeliyiz ki tedavi edilebilir. İtiraf edebilmek için de bazı Arap ülkelerinin bu yönde ve kapsamda elde ettiği başarıları değinmeliyiz. Örneğin Suudi Arabistan; bu gerçeği değiştiren ve daha iyi bir gelecek ve hoşgörü yönünde değiştirmeyi de sürdürecektir politikaları aracılığıyla güçlü ve etkili bir şekilde aşırılık yanlısı söylemlere karşı başarılı bir şekilde mücadele etmektedir. Aynı şekilde BAE bu yılı hoşgörü yılı olarak ilan ederken, Mısır ile Bahreyn de aynı yönde ve aynı gaye için çabalamaktadır. ... Ne yazık ki nefret hareketlerinin ve aşırılık yanlısı söylemlerin hem İslam hem de Arap dünyasında hala hakim olduğunu, onlarla mücadele görevinin açık, sabırlı ve temkinli davranmaya, sağlam plan ve stratejilere ihtiyacı olan, güçlü hedef ve gayelere sahip, etkili ve uzun vadeli bir görev olduğunu itiraf etmeliyiz. Son olarak; Yeni Zelanda hoşgörü ve birlikte yaşamada, terörle ciddi bir şekilde mücadelede dünyaya çarpıcı bir örnek sunarak bütün dünyanın desteğin almıştır. Aynı şekilde bağlamın dışına çıkarak anormal bir şekilde davranan ama her zaman olduğu gibi çok geçmeden geri adım atmak zorunda kalan Türkiye'nin, bazı olumsuz tavırlarını da umursanmamıştır". Görüldüğü üzere terör saldırısı üzerinden açıkça Suudi Arabistan'ı överek Türkiye'yi karalamayı bırakmamışlardır.

Arapça Al Hayat gazetesinde 25 Mart 2019 tarihli Faisal Al Assaf imzasıyla yayınlanan yorumda (<http://www.alhayat.com/>); "Erdoğan özür diler, Makalenin başlığı "klişe" görünüyorsa özür dilerim. Fakat Batı'nın yaşını dikkate almasını ve İslam dünyasında liderlik yanlısımasını pekiştirmesini isteyen Erdoğan'a ne yapabiliriz?. ... Müslüman Kardeşler elinde bir manevra kartıydı, ancak mevcut ekonomik krize göre bir yaşam çizgisi haline geldi. Ancak Erdoğan cumhurbaşkanı olarak, gazetede görüşlerini yazarak bizimle "fikir yazarı" olarak rekabet etmeye başladı. Müslüman Kardeşlerin ve Katar'ın ağlarına düştüğünü söylememe "dost" olarak izin

verin. Onlar (Müslüman kardeşler ve Katar) İmkânsız hırslarını fark ettiler ve onu yıkılma niyetlerini emen sünger yapmak için Halifeliğin tacını giydirttiler. Kuşkusuz, Erdoğan kaybediyor... Gelecekte ondan bahsederken İslam tarihinin dikkatli olacağını söyleyebilirim” demiştir.

Arapça Al Hayat gazetesinde 21 Mart 2019 tarihinde Ahmed Al Henaki imzasıyla yayınlanan yorumunda (<http://www.alhayat.com/article/>) “Erdoğan'ın oportünizmi ve Yeni Zelanda camilerinin şehitleri - Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, işadami olarak mallarını alırken insani meselelerle ticaret yaptığını her zaman kanıtıyor. Dahası, çoğu kez uygunsuz bir şekilde haklara tecavüz ediyor ve " Dünya Gösteri Kupası'nu" yükseltmekte ısrar ederek diğer insanların duygularını görmezden geliyor. Eğer biz izleyiciler ya da gözlemciler olarak Siyonist düşmana karşı ifadelerine dikkat etmezsek, hükmetmiş olsa bile bunu bir işgalciye karşı yaptığını anlıyoruz. Ancak, Suriye, Kürt ve DAEŞ meseleleriyle uğraşma yolunda kıskırtıldığını düşünüyoruz. Suriye krizinin başlangıcında Türkler sınırlarını DAEŞ üyelerinin Suriye'ye ve bazen Avrupa ülkelerine girmesi için güvenli bir geçiş yolu haline getirdi. DAEŞ'in düştüğü zamanlarda, Türkiye'yi çevreleyen Suriye kenti Menbiç dünyanın her yerinden tüm DAEŞ üyeleri için güvenli bir sığınak haline geldi. Türkiye için en önemli mesele Kürtleri bölgeden uzak tutmak. ...Erdoğan, tehditlerinin özellikle aşırılık yanlısı İslamcılar üzerindeki etkisini düşünmedi. Müslümanların aşırılık yanlıları tarafından Yeni Zelanda'daki Müslümanları nasıl etkileyeceği umrunda bile değildi. İslam ülkelerinin liderinin ifadesini bir kıskırtma ve müdahale olarak görüyorlardı, özellikle Yeni Zelanda da durumu bilgelikle ele aldı. Aslında bazı ülkelerdeki Müslümanların durumu atasözünün dediği gibi: "Aman Tanrım, beni arkadaşlarımdan kurtar, düşmanlarıma da bakacağım". Bu şekilde yansıtılan haberde eylemin kınanmasından çok Türkiye düşmanlığının yapıldığı, konu vesilesi ile düşmanca ithamlarda bulunduğu görülmektedir. Bir islam ülkesi olarak değilde gayri Müslüm bir ülkeye aitmiş gibi söylem oluşturulduğu söylenebilir.

Arapça Al Hayat gazetesinde 21 Mart 2019 tarihli Mohammed Ali Farhat imzasıyla yayınlanan "Türkiye, İran ve Yeni Zelanda" başlıklı yorumda (<http://www.alhayat.com/article/>); “Avustralyalı bir aşırılık yanlısı tarafından Yeni Zelanda'daki Müslüman vatandaşlara karşı işlenen suç, özellikle İran ve Türkiye makamlarının eylemleri olmak üzere birçok skandala yol açtı. İlki, İslam dünyası kurumlarının suça cevap vermesi için özel toplantılar yapılması çağrısında bulundu. İran'ın bakış açısına göre, bu adım dünyadaki her Müslüman'ın İran ve müttefiki Türkiye'nin önderlik ettiği bir bloğa katılmasını, ulusal üyeliğini terk etmesini ve diğer küresel siyasi İslam ülkelerinin liderlerine uymasını sağlayacaktır. Türk makamına ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a gelince, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu başkanlığındaki bir heyeti Yeni Zelanda'ya gönderdi. Ayrıca, Erdoğan'ı farklı dinlere sahip ülkelerin yasalarına tabi bazı ülkelerin vatandaşı oldukları gerçeğini göz ardı ederek dünya Müslümanları'ndan sorumlu "halifesi" olarak sunan ve kendi adına intikam almakla tehdit eden, cumhurbaşkanlığı açıklaması yaptı. Aslında her devlet Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlarından sorumludur. İran ve Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki trajediyi kullanma girişimleri durmayacak. ...Tahran ve Ankara'daki yöneticiler çifte standartlarını Müslümanlardan ve Müslüman olmayan dünyadan gizleyemezler. Vatandaşlıklarını diğer insanlara karşı göstermeye ve kültürel ve bazen etnik farklılıklarını düşündüklerini savunmaya teşvik etmek için Pers vatanseverliği ve Türk vatanseverliği bayrağını kaldırıyorlar. Aynı zamanda, dünyadaki Müslümanların desteğini almayı kolaylaştırmak ve onları siyasi çıkarların sahte bir evrenselliği için ulusal çıkarlarından vazgeçmeye zorlamak için siyasi İslam bayrağını yükseltiyorlar. ... Dünya Müslümanları ulusal Birliği'ne karşı Erdoğan'ın kıskırtıcı açıklamaları, İran yöneticilerin beklentileri ile birlikte, İslam liderlerini sadece dünyanın yok olmasına yol açan, radikal İslam adına yeni Haçlı seferlerine yol açacak, aşırılık yanlısı bir İslam'ın, sadece dünyanın yıkımına yol açar”. Bu haberle İran ve Türkiye'yi aşırılık yanlısı bir islam taraftarı olarak da nitelendirilmişlerdir. Ayrıca şaşırtıcı bir şekilde iki ülkenin işbirliğini haçlı seferlerine yol açmakla da itham etmişlerdir.

İngilizce Arab News gazetesinde 21 Mart'ta manşet olarak yayınlanan "We'll send them home in coffins (<https://www.pressreader.com/>)" başlıklı haberin metnine ekli Tweet'inde "Christchurch saldırısına ilişkin yaptığı konuşmasında Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Çanakale Savaşı'nda ölen

askerlerinin hatırasına saygısızlık yaparak anılan ülkeleri rencide eden Türkiye Cumhurbaşkanı özür dilemeli mi?" sorusunun yer aldığı 24 saat süreli bir anket yer almıştır.

Arapça Okaz gazetesinde 17 Mart 2019 tarihinde Hani Al Dhaheri imzasıyla yayınlanan "Yeni Zelanda saldırısında kırmızı fes kuyruğu (<https://www.okaz.com>) " başlıklı yorumda; *"Yeni Zelanda'daki iki camiye yönelik terör saldırılarını gerçekleştiren Brenton Tarrant'ın eylemlerinin planlı ve muhtemelen istihbarat örgütleriyle bağlantılı olduğu, adı geçen saldırılardan önce Türkiye'yi ziyaret ettiği, saldırıların AB Parlamentosu'nun Türkiye ile ilgili aldığı kararın üzerinden 48 saat geçmeden gerçekleştiği, Ankara'nın Batı'daki aşırı sağcılara saldırmasına imkan sağlayacak çarpıcı bir eyleme ihtiyaç duyduğu"* kaydedilerek, saldırılarla Türkiye arasında bağlantı bulunduğunun ima edildiği görülmektedir.

Öte yandan, 15 Mart 2019 tarihinde Arapça Al-Watan (<http://www.al-watan.com>) gazetesinin internet sayfasında yayınlanan haberde *"Erdogan Yeni Zelanda'daki terör saldırısında ticaret yapıyor: Katilin vizyonu bizi kişisel olarak hedef alıyor"* başlıklı haberde Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki saldırıları istismar ettiği iddia edilmektedir.

Terör saldırısına ilişkin olarak Suudi Haber Ajansı'nda (<https://www.spa.gov.sa/>) (SPA) yayınlanan haberde; Suudi Arabistan Kralı Selman ve Veliht Prens Muhammed bin Selman tarafından yayınlanan taziye mesajlarının, Şura Meclisi, Ulema Konseyi ve Dünya Müslüman Ligi (WML) tarafından yayınlanan kınama mesajlarının metinlerinde ve saldırıda ölen ve yaralanan Suudi Arabistan vatandaşlarına ilişkin olarak yapılan tüm açıklamalarda bahse konu saldırı "terör saldırısı" olarak nitelendirilmiştir.

15 Mart 2019 tarihli bir başka haberde; *Suudi Arabistan, Christchurch, Yeni Zelanda'daki 2 Camiye Terörist Saldırısını Kınadı, Riyad, SPA, Dışişleri Bakanlığı'nın resmi bir kaynağı, Suudi Arabistan Krallığı'nın en güçlü ifadesiyle, Cuma günü namazı sırasında Christchurch, Yeni Zelanda'daki terörist saldırıların düzinelerce ölümle sonuçlandığını belirtti...*(<http://www.arabnews.com/>) denildi.

Riyad, 15 Mar 2019 tarihli haberde; *"İki Kutsal Caminin Koruyucusu Kral Salman bin Abdülaziz El Suud, iki farklı camiye hedef alan iki terörist saldırının kurbanları hakkında Yeni Zelanda Genel Valisine başsağlığı dileklerini gönderdi. Christchurch şehrinde, onlarca ölüm ve yaralanmayla...* (<https://www.spa.gov.sa/>)" denildi.

HRH Crown Prince, Christchurch'te 2 Camii hedefleyen Terörist Saldırı Kurbanları Konusunda Yeni Zelanda Genel Valisine Başsağlığı Mesajı Gönderdi (<https://www.spa.gov.sa/>) başlıklı 15 Mart 2019 tarihli bir diğer haberde ise; *"Kraliyet Majesteleri Prens Muhammed bin Salman bin Abdülaziz Al Saud, Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Prens, Yeni Zelanda Genel Sekreteri Dame Patsy Reddy'ye başsağlığı mesajı gönderdi. Christchurch kentinde iki camiye hedef alan iki terörist saldırı onlarca ölüm ve yaralanmayla sonuçlandı"* denilmiştir.

Görüleceği üzere Suudi Arabistan yönetimi kınama ve taziye mesajları yayınlamış, Türkiye aleyhine ithamlarda bulunmuş ancak İslamofobi ve Müslümanlara yönelik tutum konusuna gerektiği kadar değinmemiştir. Okaz gazetesinde 17 Mart 2019 tarihinde Hani Al Dhaheri'nin eylemi Türk istihbarat birimleri ile ilişkilendirmeye çalışması dikkat çekicidir.

2.3. Katar

İslam ülkelerinden biri olan ve Türk basınında sık sık yer alan Katar basınında ise; 24-25 Mart 2019 tarihlerinde yayınlanan haberlerin özetleri şu şekildedir: *"Şura Meclisi Başkanı Ahmed bin Abdullah bin Zaid Al Mahmoud, Yeni Zelanda'ya bir ziyaret gerçekleştirerek Christchurch'de Al Noor ve Linwood camilerine yönelik terör saldırısının ardından hayatını kaybedenlerin yakınlarına ve cami imamlarına Emir adına Katar halkının başsağlığı dileklerini iletmiş, yaralılarla hastanede bir araya gelmiştir".* *"Yeni Zelanda'da camilere yapılan terör saldırısıyla ilgili olarak 22 Mart 2019 günü İstanbul'da gerçekleştirilen İİT Acil İcra Komitesi Toplantısına Katar'ı temsilen katılan Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Sultan bin Saad Al Muraikhi, terör saldırısını kınamanın yeterli olmadığını, yükselen fanatizm karşısında İİT'in artık*

öncü bir rol oynaması gerektiğini, bu çerçevede Müslümanlara karşı olan nefret dilinin engellenmesi ve İslamofobi'yle etkin ve ciddi bir mücadele için uluslararası alanda kararların alınması gerektiğini, diyalogun ve kültürel hoşgörünün ırkçılıkla mücadelede en önemli araçlar olduğunu belirtmiştir”.

17 Mart 2019 tarihli Katar Al Sharq Gazetesi yer alan haberde ise; “Terör saldırısının ardından Katar Emiri, Yeni Zelanda Genel Valisi Patsy Reddy'ye gönderdiği taziye mesajında, *“saldırımı şiddetle kınadığını ve Katar'ın terör ve aşırıcılığı sebebi ne olursa olsun reddettiğini”* ifade etmiş, saldırıda hayatını kaybedenlerin yakınlarına başsağlığı sunarak, yaralılara acil şifalar dilemiştir. Emir Yardımcısı Şeyh Abdullah bin Hamad Al Thani, Genel Vali Reddy'ye, Başbakan ve İçişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Nasser bin Khalifa Al Thani ise Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'e taziye mesajı göndermiştir. Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mohamed bin Abdulrahman Al Thani attığı Twitter mesajında, *“hain terör saldırısını kınadığını, hayatını kaybedenlere taziyelerini sunduğunu ve yaralılara acil şifalar dilediğini”* ifade etmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından basına yapılan açıklamada ise, *“Katar'ın teröre ve şiddete karşı kararlı duruşunun devam ettiği, ibadethanelerin hedef alınmasının ve barışçıl insanların terörize edilmesinin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir”* denmiştir.

Katar'da Arapça yayın yapan başta Katar Al Sharq Gazetesi olmak üzere yazılı basında olayın genişçe yer aldığı, *“terörün dünyanın barış ve güvenliğini tehdit eden en önemli mesele olduğu, saldırının Batı'da her geçen gün artan İslam karşıtlığını ve İslamofobiyi yansıttığı, uluslararası toplumun gözü önünde dünyanın çeşitli yerlerinde Müslümanlara yapılan saldırıların arttığı; ancak, hiçbir önlem alınmadığı ya da bu saldırıların münferit olarak değerlendirilip yeterince ilgi gösterilmediği”* özetle ifade edilmektedir.

Katar'da İngilizce yayın yapan basında ise, haber başlıklarında ve devlet yetkililerinin yaptığı açıklamalardan alıntı yapıldığında terör ifadesi kullanılsa da, konuya ilişkin haberlerin neredeyse tamamı AFP ya da Reuters gibi uluslararası ajanslardan temin edildiği için metinler değişiklik yapılmaksızın gazetelere aktarıldığı görülmüştür. Bundan dolayı da terörist için "white supremacist/ beyazların üstünlüğünü savunan, gunman/ silahlı adam, right-wing extremist/sağcı radikal, " gibi ifadelerin aynen kullanıldığı görülmektedir.

Arapça yayın yapan Al-Sharq gazetesi (<https://www.al-sharq.com/>), söz konusu saldırıyı katliam olarak nitelendirerek, dünyada İslam ve Müslümanlara karşı artan düşmanlığın kanlı bir cinayete dönüştüğünü, olayın sıradan bir silahlı saldırının ötesinde bir camide Müslümanlara karşı yapılmış planlı bir terör saldırısı olarak tanımlanabileceğini, teröristin yayınladığı manifestoda ırkçı saiklerle hareket ettiğinin görüldüğünü, dünya siyasilerinin oy alabilme uğruna kullandığı nefret dilinin, bu tür saldırıları gerçekleştirenleri etkilediğini, dünya liderlerinin artık bunun farkına vararak konuşmalarıyla nefret kültürünü ve İslamofobiyi beslemekten vazgeçmeleri gerektiğini, saldırıyı kınamanın ya da taziye mesajları göndermenin yeterli olmadığını, bir sonraki saldırının önlenmesi için uluslararası alanda gerekli adımların atılmasının zorunlu olduğunu, dünya üzerindeki her topluluk gibi Müslümanların da kimsenin özgürlüklerini sınırlamadan, barış içerisinde ibadetlerini yerine getirmeye hakkı olduğunu, İslamofobiye ve İslam nefretine karşı ivedilikle eyleme geçilmesine ihtiyaç duyulduğunu, İslamofobinin iktidardaki bazı aşırı sağcı siyasetçiler ve partiler için resmi bir davranış şekli haline geldiğini, uluslararası toplumun bu tehlikeli yayılmayı önlemek için harekete geçmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Katar'da Arapça yayın yapan bir başka gazete olan Al-Arab (<https://www.alarab.qa/>) ise, Katar Emiri'nin BM 73. Genel Kurulu Toplantısı'nda yaptığı konuşmayı hatırlatarak *“terörizmi yenmek için dört şart olduğunu, bunların; uluslararası işbirliği, terörle mücadelede kullanılan kavramların herhangi bir ırka, dine veya kültüre atıf yapmaksızın standart hale getirilmesi, terörün kökeninin ve nedenlerinin iyi araştırılması ve nefret ile aşırılığı besleyen meselelerin adilce çözümü olduğunu, bu çerçevede eğitimin büyük rol oynadığını, Katar'ın bu gerçekle hareket ederek eğitime büyük yatırımlar yaptığını, Katar'ın terörle sözle değil, eylemlerle mücadele ettiğini”* vurgulamaktadır.

Al-Raya gazetesi (<https://www.raya.com>), “terörizmin tek bir dine ya da inanca ait olmadığını bu saldırı ile net bir şekilde görülmesi gerektiğini, nefretin, bağnazlığın ve öfkenin insanlar arasında yayılmasının sadece insanlık düşmanlarına, aşırıculara ve zalim rejimlere hizmet ettiğini, bu duyguları ve İslamofobiyi kullanan bazı liderlerin kendi suçlarını ve iddialarını meşrulaştırmaya çalıştığını, Katar'ın müteaddit kereler terörü herhangi bir sıfatla nitelendirmeye çalışanları uyardığını, terörü İslam'la ilişkilendiren liderlerin ve medyanın kullandığı dilin bu haince katliamın ana motoru olduğunu, bu nefret dilinin ilginç bir şekilde sadece Batılı liderler tarafından değil, Batı ve İsrail'le yakın ilişkiler kuran bazı Arap liderler tarafından da kullanıldığına şahit olunduğunu” belirtmiştir.

Katar'ın Batı ve İsrail ile yakın ilişkiler kuran bazı Arap liderler tanımlamasıyla Suudi Arabistan ve Mısır'ın içinde olduğu ülkeleri kastettiği anlaşılmaktadır.

2.4. Birleşik Arap Emirlikleri

Ülkenin ilk günlük gazetesi olan *Al Khaleej* gazetesinin 24 Mart tarihli haberinde “Türkiye, Batı ve din istismarı: Terörün dini ve ırkı yoktur. Terör eylemini yapan ister Müslüman, ister Hristiyan olsun; ister Avustralyalı, ister Türk olsun, terör aynıdır. Fakat dünyadaki Müslüman ve Hristiyan radikal unsurların çoğunun Türkiye'den geçmeleri veya bir dönem Türkiye'de kalmaları tesadüf değildir. İşte bunlar arasında, son olarak Yeni Zelandalı katil ve İslam adı altında terör eylemleri gerçekleştirenler bulunmaktadır. Şüphesiz söz konusu teröristlerin eylemlerinden Ankara'yı sorumlu tutmak doğru olmaz. Ancak, Türkiye'nin sınır kontrollerini sıkılaştırma sorumluluğunu üstlenmesi gerekir (<http://www.alkhaleej.ae>).” denmiştir. Haberde dini farklılıklar sıralanırken Türk ırkından bahsedilmesi dikkat çekicidir. “İster Türk” cümlesi yanına ister Arap denmesi gerekirken imtina edilerek Türkler olumsuzluk içinde ön plana çıkarılmıştır.

"Devlet Başkan Yardımcısı, Başbakan ve Dubai Emiri Şeyh Mohammed bin Rashid, Yeni Zelanda Başbakanını övdü (<https://www.emirates247.com>). 15 Mart 2019 tarihli haber (Angun, 2019) de “ Muhammed bin Rashid, Yeni Zelanda'daki cami saldırılarını kınadı, dinler arası hoşgörünün telkin edilmesini istedi. Başbakan Yardımcısı ve Dubai Hükümdar Yardımcısı Majesteleri Şeyh Mohammed bin Rashid Al Maktoum, Cuma günü Yeni Zelanda'daki en az 40 kişinin ölümüne neden olan ve diğerlerinin ağır yaralanmasına neden olan Christchurch bölgesindeki iki cami de toplu katliamı kınadı. Majesteleri Şeyh Muhammed, resmi Twitter hesabında, "Huzurlu bir Cuma günü, tipik huzurlu bir ibadet yeri olarak iki camide, 49 ibadet edenin öldürüldüğü dini nefret suçlarının en inceliğini gördük. Yeni Zelanda'ya, mağdurların ailelerine ve benim adıma ve ülkem adına ülkemdeki tüm Müslümanlara başsağlığı diliyoruz. Dünyadaki hoşgörüyü teşvik etmek için tam bir yıl ayırıyor, en derin üzüntümüzü dile getiriyoruz ve tüm dünyaya dinler arası düşünmeyi düşünmeye çağırıyoruz." dedi.

"Yeni Zelanda Başbakanı BAE heyetini kabul etti (<https://7dnews.com/news/>) şeklinde verilen haberde özetle; “Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern Cuma günü, Dr. Ali Rashid Al-Nuaimi başkanlığındaki BAE'den bir heyeti kabul etti. Heyet, BAE'nin Christchurch'teki bir camide terörist saldırısının kurbanları ile dayanışmasını ifade etmek için Yeni Zelanda'ya geldi” denmiştir.

Ayrıca Gulf News'de 21 Mart 2019 tarihinde "Yeni Zelanda Başbakanı Ardern, terör saldırısına dair Türkiye'nin yorumlarına karşı koyacağını açıkladı" şeklinde, aynı tarihte The National'da “Recep Tayyip Erdoğan, Christchurch trajedisini seçimler öncesi siyasetleştirmekle suçlanıyor” şeklinde, 20 Mart 2019 da Al Khaleej Al Bayan da ise "Yeni Zelanda, seçim mitinginde parti sempatanlarına katliam videosunun izlettilmesine öfkeleni” şeklinde haberler yapılmıştır.

2.5. Kuveyt

22 Mart 2019 tarihinde İstanbul'da düzenlenen İİT Toplantısı'na katılan Kuveyt Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah Al-Khaled'in toplantıdaki beyanına ilişkin olarak 23 Mart'ta KUNA'da yayınlanan haberde (<https://www.kuna.net.kw>);

“Toplantıda, Müslüman dünyasından "şehitlerin" ailelerine ve yaralıların yanı sıra Yeni Zelanda'nın tüm halkına bu korkunç eylemi takiben bir dayanışma ve taziye mesajı iletmeyi hedeflediğini belirtti. Bununla birlikte, Kuveyt bakanı, Yeni Zelanda'nın olayın etkilerini gidermek için harcadığı çabaları ve tedbirleri takdir ederek, felakete benzeri görülmemiş bir hoşgörü ve medeni müdahaleyi yansıttı ve böylece dünyadaki Müslümanların acılarını azalttı. İslamofobi olgusunu ve nefret, ayrımcılık ve şiddet söylemini güvenli toplulukları hedef alan önemli ciddi felaketler olarak nitelendirdi.

İİT üyesi devletlere, ... dünya halkları arasında güvenliği, barışı ve uyumu korumak için buna karşı koyma çağrısında bulunduğunu belirtti. Şeyh Sabah Al-Khaled, bu korkunç terör eyleminin ve dünyadaki tüm benzer terör eylemlerinin ışığında, bütün Müslümanların kalbini kıran, aşırılıkçılara ve bağınazlığa karşı mücadele için olduğu gibi mekanizmaların yerleştirilmesi gerektiğini vurguladı. Uluslararası terörle mücadele ittifakının önemini vurguladı. Son terörist saldırının, terörizmin ne dine ne de vatana sahip olmadığını ve Müslüman dünyasının, bir nefret durumunu tetikleyen ilgili olumsuz etkilerin yanı sıra, İslam ile ilgili yanlışları ve ilkelerini ve değerlerini yeterince gösterdiğini söylemeye devam etti. İslamiyet ve Müslümanlara yönelik dini hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık var dedi. Bu nedenle Kuveyt ve Endonezya, daimi olmayan BM Güvenlik Konseyi üyeliği sayesinde, bu terör eylemini kınayan ve bu tür terör eylemleriyle mücadele çağrısında bulunan bir UNSC basın açıklaması hazırlamayı başardı.

...Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki camilere yapılan ölümcül saldırıların etkilerini ele almaya davet ettiği acil İslami toplantı, Cuma günü erken saatlerde İstanbul'da başladı”.

KUNA'da 22 Mart 2019 tarihli bir diğer haber “Elçi, Amir'in Majesteleri teröristin ateş ettiği Yeni Zelanda kurbanlarına başsağlığı diliyor (<https://www.kuna.net.kw>)” başlığı altında verilmiştir.

2.6. Ürdün:

Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Sufian al-Qudat basına yaptığı açıklamada (<https://alghad.com/>); *“Yeni Zelanda'ya giden Dışişleri Bakanlığı heyetinin şehit ailelerine ve yaralılara destek vermeyi sürdürdüğünü, tedavi altındaki 2 Ürdün vatandaşının durumlarında iyileşme yaşandığını, birinin yoğun bakımdan çıktığını, diğerinin ise üç kritik, ancak başarılı ameliyat geçirdiğini, şehit ailelerinin yakınlarının toplu cenaze töreni düzenlemek istediklerini ve Yeni Zelanda makamlarının bu konuda elinden gelen yardımı sunma vaadinde bulunduğunu”* ifade etmiştir (al-Ghad, 20 Mart 2019).

17 Mart 2019 tarihinde Ürdünde çıkan tüm ulusal gazetelerde (<https://alghad.com/>; <http://www.jordanzad.com/>; <http://www.jordantimes.com/>; <http://www.petra.gov.jo>); *“Kral Abdullah Yeni Zelanda'nın Christchurch kasabasında iki camiye gerçekleştirilen terör saldırılarından dolayı Yeni Zelanda Genel Valisi Patsy Reddy'ye gönderdiği taziye mesajında söz konusu saldırıları kınayarak, hayatını kaybedenlerin yakınlarına taziyelerini sunmuş ve Ürdün'ün terör ve aşırıcılıkla mücadele eden tutumunu yinelemiştir”* şeklinde haber yer almıştır.

17 Mart günü Ürdün'de faaliyet gösteren siyasi partiler, sendikalar ve farklı sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan ve al-Ghad, al-Düstur, al-Rai de yayınlanan yazılı açıklamalarda, *“Yeni Zelanda'da iki camiye gerçekleştirilen terör saldırıları kınanmış; demokrasiyi ilke edinmiş Batı ülkelerinde Müslümanlara karşı tahrik edici dil kullanmaya devam edilmesi tehlikesine dikkat çekilerek, bu çirkin saldırının uluslararası düzeyde ve sert bir dille kınanması ile Batıda giderek güçlenmekte olan İslamofobi'ye karşı önlem alınması gerektiği”* belirtilmiştir.

Ayrıca Yeni Zelanda'da gerçekleştirilen terör saldırılarını protesto için İslami Hareket Cephesi'nin (İHC) çağrısıyla 16 Mart 2019 günü Avustralya'nın Amman Büyükelçiliği önünde bir eylem düzenlendiği, İHC Genel Sekreteri Murat Adaileh'nin da katıldığı eylemde saldırıyı

gerçekleştirenlerden hesap sorulması ve Müslümanlara karşı artan nefret söylemiyle mücadele edilmesinin talep edildiği al-Sabil gazetesince haberleştirilmiştir (<https://assabeel.net/>). Konu Türkiye'deki haberlerde de yer almıştır (<https://www.trthaber.com/>).

2.7. Lübnan:

An Nahar gazetesinde Mona Lisa Freiha imzasıyla 20 Mart 2019 tarihinde yayınlanan makalede (<https://newspaper.annahar.com>), "Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Yeni Zelanda'daki terör saldırısını seçimler için kullandığı" iddia edilerek, Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'in izlediği tutum övülmektedir. Lübnan basınının genel tavrı bu makalede yer almıştır.

3. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN AÇIKLAMALARI

3.1. Birleşmiş Milletler

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in Medeniyetler İttifakı (Mİ) Yüksek Temsilcisi Miguel Moratinos'u BM'nin dini mekânların korunmasına yönelik çabalara destek olması için bir eylem planı hazırlamakla görevlendirmesine ilişkin olarak, BMGS Sözcülüğü tarafından 22 Mart 2019 günü yapılan basın açıklaması şu şekildedir: "UN Secretary-General Task High Representative for UNAOC with Drawing an Action Plan for Safeguarding Religious Sites (<https://www.unaoc.org/>); *"BM Genel Sekreteri, Dini Siteleri Korumaya Yönelik Bir Eylem Planı Çizerek UNAOC Yüksek Temsilcisini Görevlendirdi. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Bay António Guterres, Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı (UNAOC) Yüksek Temsilcisi Bay Miguel Moratinos'a, Birleşmiş Milletlerin dini alanların korunmasını tam olarak desteklemesi için bir Eylem Planı geliştirmek üzere görev verdi. Duyuru, bugün New York'taki İslam Merkezindeki bir olay sırasında, Yeni Zelanda'daki Christchurch'te iki camide 50 kişiyi öldüren terörist saldırısının mağdurlarına saygı göstermek ve dünya çapında Müslüman topluma dayanışma ve destek göstermek amacıyla yapıldı. Genel Sekreter, "Camiler, tüm dua ve tefekkür yerleri, terör bölgesi değil güvenli bölge olmalıdır" dedi. "İbadet edenler ibadet etmek için güvende hissetmek zorundadır". BM Genel Sekreteri'nin, 22 Mart 2019 günü ziyaret ettiği Manhattan'da bulunan Camii ve New York İslam Kültür Merkezi'nde yaptığı konuşmalarda; "tüm dünyada Müslüman ve Yahudi karşıtı nefret, nefret söylemleri ve bağnazlığın arttığını, bu "kanserin" giderek yayıldığını, kendisinin daha evvel bu konuda defaten uyarılarda bulunduğunu, medyanın aşırıcılıkla mücadelede oynayabileceği önemli bir rol olduğunu belirtmiş; Georgia State Üniversitesi ve Alabama Üniversitesi'nde yapılan son bir araştırmaya atıfla, Müslüman olduğunu iddia edenlerin yaptığı saldırıların, diğerlerine nazaran medyada % 357 oranında daha fazla yer bulduğuna" değinmiştir.*

BMGS, aşırıcılığın her türüyle mücadele edilmesi gerektiğini ifadeyle, Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi Miguel Moratinos'tan, dini mekânların korunmasına destek vermek üzere tüm BM teşkilatını seferber edecek bir Eylem Planı hazırlamasını talep ettiğini, Medeniyetler İttifakı girişimine, Hükümetler, dini örgütler ve dini liderler başta olmak üzere ilgililerle temas kurarak buna benzer saldırıların önlenmesine ilişkin alınabilecek tedbirleri araştırma çağrısında bulunduğunu dile getirmiştir.

Genel Sekreter'in New York İslam Kültür Merkezi'nde yaptığı basın açıklamaları (<https://www.un.org/sg/en/>); *"Selamın aleyküm, Saygılarımı sunuyor ve New York'tan Yeni Zelanda'ya ve ötesine Müslüman toplumla olan dayanışmamı göstermek için bu kutsal günde burada olmaktan onur duyuyorum. Christchurch'teki korkunç terör saldırısı tam olarak bir hafta önce gerçekleşti. ... Saldırı tamamen dehşet vericiydi - ve yine de, çoğu kişinin belirttiği gibi, belki de tamamen şaşırtıcı değil. Tüm dünyada, yükselen Müslüman karşıtı nefret, Yahudi karşıtı, nefret söylemi ve bağnazlık gördük. Bu tehlikeler hakkında defalarca uyardım. Nefret söylemi orman yangını gibi yayılıyor. Sosyal medya, bağnazlık için bir platform olarak kullanılıyor ve kamusal söylem kabalaşıyor. Birçok siyasi hareket, ya neo-Nazi üyeliğini açıkça kabul ediyor ya da sözlerini eşitlemekte ve sembol ve görüntüleri kesmekte ve yapıştırmakta. Bu kanser yayılıyor. Tedaviyi bulmak bizim görevimiz. Ve medyanın oynayacağı önemli bir rol var. ... Yalnız değilsin. Dünya seninle. Birleşmiş Milletler seninle ve ben seninleyim. "*

Genel Sekreter'in Manhattan'daki 96. Sokak Camii'ndeki konuşmaları (<https://www.un.org/sg/en>) da Birleşmiş Milletlerin web sayfasında 22 Mart 2019 tarihinde yer almış olup kısaca; *“Selamın aleyküm olarak. Çok teşekkür ederim. Bu kutsal günde dayanışmamı ifade etmek ve size, topluluğunuza ve ailenize desteğimi sunmak için buradayım. ...”* şeklinde devam ederek desteğini göstermiştir.

3.2. İslam İşbirliği Teşkilatı (<https://www.oic-oci.org/>) (İİT)

Üye Devletler arasında işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek, İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumak amacıyla 25 Eylül 1969 tarihinde kurulan ve halen Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei Darüsselam, BurkinaFaso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suriye, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen'den müteşekkil 57 üyesi bulunan İslam İşbirliği Teşkilatı (<http://www.mfa.gov.tr/>) bünyesinde gerçekleşen söylemde son derece önem arz etmektedir.

15 Mart 2019 günü Yeni Zelanda'nın Christchurch şehrindeki iki camiye düzenlenen ve 50 kişinin hayatını kaybetmesine yolaçan terör saldırılarını ele almak üzere 22 Mart 2019 tarihinde, Dışişleri Bakanları düzeyinde, Türkiye'nin evsahipliğinde düzenlenen ve Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters'in de iştirak ettiği toplantıya ilişkin olarak İİT Genel Sekreterliği'nden yapılan basın açıklamasında (<http://iinanews.org/page>); *“Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın toplantının açılışında yaptığı konuşmada yükselen İslamofobiye dikkat çektiği ve nedenleri ortaya konulmadığı takdirde Yeni Zelanda'da yaşananların tekerrür edebileceğini vurguladığı”* kaydedilmektedir. Açıklamada, *“Genel Sekreter Yousef Al Othaimen'in toplantıda yaptığı konuşmada, “ideoloji ve ırkçılık temelli tahammülsüzlüğün günümüzde küresel barış ve güvenliğe yönelik en büyük tehdidi teşkil ettiğini, İslamın ve Müslümanların birçok ülkede karalamalara maruz kaldığını, İİT İslamofobi Gözlemevi raporlarına göre İslama yönelik nefret ve tahammülsüzlüğün son birkaç yılda tehlikeli boyutlara ulaştığını vurguladığı”* aktarılmaktadır. Açıklamada, Genel Sekreter'in; *“Yeni Zelanda'da yaşanan saldırıların, nefret söylemi, tahammülsüzlük ve İslamofobinin istikrarlı toplumların güvenliğini tehdit eden sarıh bir tehlike arzettiği yönünde herkese güçlü bir mesaj verdiğini, terörün dini, ırkı ya da milliyeti olmadığını gösterdiğini, ayrıca aşırı sağ ideolojilerden neşet eden nefret söyleminin sadece Müslüman toplumları değil liberal Batı demokrasilerini de hedef aldığını ve önlem alınmadığı takdirde istikrarlı toplumların da kaosa sürükleneceğini ifade ettiği”* belirtilmektedir. Açıklamada, *“toplantıya iştirak eden diğer Dışişleri Bakanları ve üye ülke temsilcilerinin beyanlarında da terörün kınandığı, İslamofobi ile mücadele edilmesi ve Müslümanlara yönelik ırkçılık, nefret söylemleri ve aşırıcılığın önüne geçilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılması çağrısında bulunulduğu”* kaydedilmektedir. Açıklamada, toplantıda söz alan Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Winston Peters'in, *“ülkesinin tarihindeki en kara günlerinden birini yaşadığını, failin en ağır şekilde cezalandırılacağını, soruşturmanın devam ettiğini, benzer bir saldırının bir daha yaşanmaması için bazı düzenlemelerde değişikliğe gidildiğini belirttiği ve ülkelerinin istikrarını hedef alan saldırıların ardından kurbanların ailelerine destek veren ve dirayete birliğini muhafaza eden Yeni Zelanda halkına teşekkür ettiği”* bildirilmektedir. Devamında; Bakanlar düzeyinde yapılan İcra Komitesi toplantısının, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğini, İslamofobi ve Müslümanlara karşı şiddetle ilgili çalışmalar yapmak üzere bir gözlemevi kurmaya davet ettiği ifade edilmektedir.

Toplantı sonunda kabul edilen Nihai Bildiri 'de;

- BM Genel Sekreteri'ne, İslamofobinin ırkçılığın bir çeşidi olduğunu ilan etmek üzere bir BM Genel Kurulu Özel Oturumu düzenlemesi ve İslamofobiyle mücadele için özel bir raportör tayin etmesi,

- BM ve diğer uluslararası kuruluşlara ise, 15 Mart'ı İslamofobiye karşı uluslararası dayanışma günü olarak ilan etmeleri çağrısında bulunulduğu kaydedilmektedir.
- Nihai Bildiri'de ayrıca, aşırı ırkçı gruplarla ilişkili kişiler ve yapılara uygulanacak yaptırımlarla ilgili 1267 sayılı BM kararının kapsamının genişletilmesi amacıyla İİT Genel Sekreteri'nin BM nezdinde gerekli temasları yapması talep edilmektedir.

4. TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Türk yazılı basını saldırıyı Müslümanlara yönelik terör eylemi olarak nitelendirmiş ve İslamofobiye dikkat çekerek kınamıştır (<https://www.gzt.com/>). Bununla birlikte Türkiye'nin eyleme yönelik söylemi en net biçimde Türk Dışişleri Bakanının konuşmasında yer almaktadır.

Türk Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun İstanbul'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı Toplantısında 22 Mart 2019 tarihinde yaptığı konuşma da(<http://www.mfa.gov.tr/>); *“Bundan tam bir hafta önce 51 masum kardeşimiz sapkın fikirlere sahip bir cani tarafından gerçekleştirilen menfur terör saldırılarının kurbanları oldular. Cuma namazını eda eden Müslümanlar hunharca katledildi. Çok sayıda kardeşimiz de yaralandı. Saldırıda hayatını kaybedenlere yüce Allah'tan rahmet, yaralı olan kardeşlerimize de acil şifalar diliyorum. Ayrıca, kederli aileler ile Yeni Zelanda devleti ve halkına da başsağlığı, sabır ve metanet diliyorum. ...Yeni Zelanda makamlarını saldırı sonrası gösterdikleri örnek tutumlarından dolayı takdir ediyoruz. Ülkede yaşayan Müslümanların sahiplenilmesini ve samimi dayanışma mesajları verilmesini önemsiyoruz. Başbakan Jacinda Ardern başta olmak üzere, bu olay karşısında ilkeli tavır alan Yeni Zelanda hükümet ve meclisinin bu tutumunun İslam ve yabancı düşmanlığı eylemlerinin sıklıkla görüldüğü ülkeler ve siyasetçileri tarafından örnek alınacağını umuyoruz. Değerli Kardeşlerim, bugünkü toplantı, bu vahşi saldırıyı kınamak ve terörle mücadelede Yeni Zelanda Hükümetiyle, halkıyla ve oradaki Müslüman kardeşlerimizle dayanışmamızı sergilemek için önemli bir fırsattır, önemli bir vesiledir. Aynı zamanda, dünya genelinde İslâm karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı içeren eylemlere karşı tek vücut olduğumuzu göstermek için buradayız. Hoşgörü kültürünün hâkim olduğu Yeni Zelanda'da bile bu tür bir saldırının meydana gelmesi, insanlığın birlikte yaşama arzusuna kastedenlerin Christchurch'ten tüm dünyaya gönderdikleri bir tehdit mesajıdır. Bu terör saldırısını münferit bir vaka olarak görmek için doğrusu akla mantığa uygun değildir. İslam düşmanı, ırkçı ve dünyadaki tüm insanların huzurunu hedef alan bu zihniyete sahip çıkan insanlara da maalesef bugün rastlıyoruz. Başbakan Ardern'in net açıklamalarına rağmen bu saldırının bir terör eylemi olduğunu dile getirmekten bile imtina eden siyasetçileri görmekten üzüntü duyuyoruz. Çok kıymetli kardeşlerim, değerli konuklar, son yıllarda İslam karşıtlığının yükselişi ve eyleme dönüşmesi, endişe verici bir eğilime işaret etmektedir. Göç karşıtı popülist söylemlerin artmasıyla, benzer eylemler özellikle Avrupa'da artışta. Birçok Avrupa ülkesinde Müslümanlar ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı kaynaklı eylemlere yoğun biçimde maruz kalıyorlar ve bu eylemlerin sayısı artıyor. Sadece ABD'ye baktığımızda ise, nefret söylemi kullanan grupların sayısı son dört yılda bir buçuk kat artmıştır. 2014'te 784 iken 2018'de 1.020 olmuştur. Ayrıca aynı şekilde, nefret suçu sayısında da bir sıçrama görülmektedir. Nefret suçları, sadece ABD'de 2014'ten 2017'ye kadar yüzde 30 artış göstermiştir. ... Bugün buradan yükselecek sesimiz ırkçılık, hoşgörüsüzlük, dışlanma ve şiddet eylemlerine maruz kalan kardeşlerimizle dayanışmamızı güçlendirecek, onlara cesaret verecektir. ... Diğer taraftan, İslâm dünyasının tehditler karşısında birlik ve beraberlik içinde hareket etmesi elzemdir. Bu noktada, İslam İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleri olarak atabileceğimiz birçok adım, kat edebileceğimiz uzun bir mesafe vardır. Nefret suçlarını olağan kılan, siyaset, basın aracılığıyla da normalleştirmeye çalışılan nefret söylemleriyle mücadele etmeliyiz. Yükselen ırkçı terörün ayak izlerini geriye doğru izlediğimizde İslam düşmanı, yabancı düşmanı, göçmen düşmanı söylemlerin ve bunları yayan siyasetçilerin ve hatta medyanın sorumluluklarını görüyoruz. Bu tür sapkın ideolojilere sahip olanları dışlamak ve küçük oy hesaplarıyla toplumun huzur ve dengesini bozacak söylem ve eylemlerden şiddetle kaçınmak insanlığa karşı bir borçtur. Zira bu söylemler şiddete meyilli bu zavallı zihinlerde bir eylem dürtüsüne dönüşüyor. Mesela, İslam'ı ve Müslümanları terörle bağdaştırmaya çalışan zihniyet ve söylemler, uydurulmuş tarih faraziyeleriyle güya desteklenerek, bu insanların radikalleşmesini körüklemiyor mu? Son saldırıda failin dini kimliğine bakarak ‘‘Hristiyanlık bir terör dinidir’’ diyebilir miyiz? Myanmar'daki*

soykırımı Budist terörü diyebilir miyiz? Hiçbir din ve inanç şiddet ve terörle tanımlanamaz ve barış bizim dinimiz İslam'ın adında ve merkezindedir. ...Çok kıymetli kardeşlerim, değerli konuklar; Ekim 2018'de yine burada İstanbul'da İslamofobi'nin bir insan hakkı ihlali olduğunu ve ırkçılığın güçlü bir tezahürü olduğunu ilan etmiştik. Bu kez İslam düşmanlığı dahil ırkçılığın her türünün nedenlerinin tesis edilmesi için etkin stratejiler geliştirilmesi için çağrı yapıyoruz. ...” demiştir.

Bakan özetle; İslamofobi ve yabancı düşmanlığına karşı tek vücut olunması ve İslam düşmanlığı ve ırkçılığa karşı etkin stratejiler geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

SONUÇ

Kitle iletişim araçları içerisinde yer alan gazetelerdeki metinlerin dili ve üslupları dolayısıyla haberleri yansıtmaya biçimleri okuyucuların görüşlerini etkileyebilmekte ve kamuoyu oluşturabilmektedir. Bu gücü bünyesinde barındırması nedeniyle Yeni Zelanda'daki cami katliamının yazılı basında yansıtılma biçimlerini ortaya koymak üzere seçili ülkelerde yayınlanan haberlere baktığımızda; ABD'nin başta New York Times, CNN, Washington Post, Wall Street Journal gibi en etkili yayın organlarının eylem hakkında, "terör", "terörist" ya da "terörizm" gibi ifadelerini kullanmaktan kaçındıkları görülmektedir. New York Times, saldırıyı yapan terörist için "şüpheli", "silahlı kişi" ifadelerini kullanırken, Washington Post da "silahlı saldırgan" kelimesini kullanmıştır. İslamofobi sorununa/kavramına hiç değinmemişlerdir. New York Times, Washington Post, CNN ve Wall Street Journal, ABD Başkanı Donald Trump'ın ırkçı söylemlerini eleştirip, daha önce kilise ve sinagoglara da benzer saldırılar yapıldığını hatırlatırken, Trump'ın İslam karşıtı söylemlerine de değinmemişlerdir. Bir gazetecinin “Siz beyaz ırkçılığın yükselen bir trend olduğunu ve dünya barışını tehdit ettiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna Trump'ın “Hayır” diyerek cevap vermesi de dikkat çekicidir.

Arap basınında başta Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere terör eylemini bahane ederek Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan üzerinden Türkiye'yi hedef alan cümleler yer almıştır. Türkiye ise birçok Avrupa ülkesinde Müslümanların ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığından kaynaklı eylemlere yoğun biçimde maruz kaldıklarına ve bu eylemlerin sayısının artmasına dikkat çekmiştir.

Saldırıyla alakalı Türkiye çok sert tepki gösterip Cumhurbaşkanı ve Bakanlar seviyesinde açıklama yaparken, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin sadece baş sağlığı mesajı yayınladıkları ve Sn. Erdoğan'a yönelik olumsuz söylemlerinin olduğu görülmüştür. Suudi Arabistan'da yayınlanan Asharq Al-Awsat gazetesinde “Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır başta olmak üzere Arap ülkeleri, Müslüman Kardeşleri terörist bir grup olarak sınıflandırarak terörün kaynağını, köktencilik ve radikalliğin temelini hedef almışlardır. Hatta terörü kökünden bitirmek için pratik bir çaba ile siyasal İslam hareketleri ile simgelerini de terörist olarak kabul etmişlerdir” denerek Müslüman kardeşlere destek veren ve vermeyen Müslüman ülkeler ayrımına gitmesi de bir diğer dikkat çekici husustur. Ayrıca aşırılık yanlısı söylemler, cemaatler, örgütler ve akımlar ile mücadelede Türkiye, İran ve Katar engelleyen ülkeler olarak nitelendirilmiştir. Olaya ilişkin Türkiye'nin tavrı ise bağlamın dışına çıkarak anormal bir şekilde davranan ama her zaman olduğu gibi çok geçmeden geri adım atmak zorunda kalan Türkiye olarak tasvir edilmiştir.

Arapça Al Hayat gazetesinde 25 Mart 2019 tarihli Faisal Al Assaf imzalı haberde Müslüman Kardeşler ve Katar'ın Sn. Erdoğan'a Halifelik Tacı giydirdiklerini iddia etmeleri ise oldukça ilginçtir. “Türkiye, İran ve Yeni Zelanda Suçu” başlığıyla bir diğer Mısırlı Muhammed Ali Farhat'da “eylemin özellikle İran ve Türkiye makamlarının eylemleri olmak üzere birçok skandala yol açtığını” iddia etmiştir. İT'nin toplantı çağrısını “İslam dünyası kurumlarının suça cevap vermesi için özel toplantılar yapılması çağrısı” olarak nitelendirmiştir. Bu açıklamalarla beraber Suudiler “Türkiye'nin Yeni Zelanda'daki saldırıları istismar ettiğini” iddia edip “saldırılarıyla Türkiye arasında bağlantı bulunduğunu” da ima etmekten çekinmemiştir. Haberin en güçlü semantik kavramlarından biri vurgulanan bu imadır.

Bir diğerk Sünni İslam ÷lkesi Mısır da bir terör örgütü ile devlet başkanını bir araya getirmiş “*DEAŞ ve Erdoğan meşcitlerdeki katliamı kullanıyor*” diyerek haberler üretmiştir. Gazete manşetlerinde yeniden üretilen söylemlerde ideolojik dil kullanılmıştır. Bu bağlamda Suudi ve Mısırlı yöneticilerin siyasal iletişim faaliyetleri Hristiyan dünyasından ziyade içeriye yani kendi toplumlarına dönük olduğu söylenebilir. Özellikle Mısırlı ve Suudi yazarların söylemlerinin ideolojisi aşıkârdır. Burada dikkat çeken husus Şii ve Sünni blokta yer alan İran ve Türkiye'nin bu eylem sonrası sergilediğı ortak tutumdur. Müslüman Arap devletleri ise aynı birlikteliğı göstermemişlerdir.

Bu kapsamda İİT ve BM'nin yaptığı açıklamalar son derece olumludur. Bununla birlikte Brenton Tarrant isimli terörist gerçekleştirdiğı terör eylemi ile yetinmeyip bunu dünyanın her yerinde birçok kişinin ve özellikle de gençlerin ve çocukların oynadığı bir savaş oyunuymuş gibi görünmesi için bir de kamerayla çekip yayınlamıştır. Bu olay gerçek ve sanal dünyanın birbirine karıştığını, birbirlerine çok yaklaştığını, birbirlerinden etkilendiğini de göstermektedir.

Sonuç olarak Yeni Zelanda'daki cami katliamının başta Müslüman ÷lkeler ve Batı medyasında yansıtılma biçimlerinin ÷lkelerin resmi ideolojilerine uyumlu olduğu, haber söyleminde yer alan kaynakların politik ve bürokratik iktidar seçkinlerin olması ve onların söylemlerine yer verilmesinin bu uyumu sağladığı gör÷lmüştür. Bu bağlamda haber üretiminde ideolojinin etkisi ise bir kez daha anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aslan, K. (2004). Haber Nasıl Okunur? Haberde ideoloji, Söylem. 1. Basım. Anahtar Yayınevi, İstanbul
- Bektaş, A. (2013). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. 4.Basım. İstanbul:Bağlam Yayıncılık.
- Güneş, S. (1996). Medya ve Kültür, Ankara: Vadi Yayınları.
- Weber, M. (1993). Sosyoloji Yazıları. 3. Baskı. Türkçesi: Taha Parla. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Kapani, M. (1998). Politika Bilimine Giriş, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Köker, E. (1998). Politikanın İletişimi İletişimin Politikası, Vadi Yayınları, Ankara
- Öztürk, Bülent (2015). *Bir Siyasal İletişim Aktörü Olarak Yazılı Basının Kullanımı: 07 Haziran 2015 Genel Seçiminde Cumhuriyet, Hürriyet, Ortadoğı, Özgür Gündem, Yeni Şafak Gazetelerinin Manşetleri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi
- Öztürk, Bülent (2017). *Sınır Güvenliğı Kapsamında Türkiye-İran Hudut İlişkileri*, Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 2017/11, cilt 2, Sayı: 2, Sayfalar: 32-43.
- VAN DIJK Teun A (2000), Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction, Universitat Oberta de Catalunya.

İnternet Kaynakları

- 7D News (2019). New Zealand Prime Minister Receives UAE Delegation Headed by Al-Nuaimi, (2019). 7Dnews London. <https://7dnews.com/news/new-zealand-prime-minister-receives-uae-delegation-headed-by-al-nuaimi>, Son Erişim Taihi: 05.05.2019.
- Ahramdaily, (2019). <http://www.ahram.org.eg/NewsQ/701121.aspx> , Son Erişim Taihi: 05.05.2019.
- Alarab, (2019). <https://www.alarab.qa/>, Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alghad, (2019). <https://alghad.com/> Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alghad, (2019). <https://alghad.com/>, Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Alhayat, (2019). <http://www.alhayat.com/article/4625000/%D8%B1%D8%A3%D9%8A/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A/%D9%88%D8%B5%D9%88%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%88%D8%BA%D8%A7%D9%86-%D9%88%D8%B4%D9%87%D8%AF%D8%A7%D8%A1-%D9%85%D8%B3%D8%AC%D8%AF%D9%8A-%D9%86%D9%8A%D9%88%D8%B2%D9%8A%D9%84%D9%86%D8%AF%D8%A7>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Alhayat, (2019). <http://www.alhayat.com/article/4625003/> , Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Alhayat, (2019). <http://www.alhayat.com/article/4625334/%D8%B1%D8%A3%D9%8A/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A/%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%88%D8%BA%D8%A7%D9%86-%D9%8A%D8%B9%D8%AA%D8%B0%D8%B1> , Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Alkhaleej, (2019). <http://www.alkhaleej.ae/Archive?date=24/03/2019>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Al-Sharg, (2019). <https://www.al-sharq.com/>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Al-watan, (2019). <http://www.al-watan.com/supplements>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Al-watan, (2019). <https://www.spa.gov.sa/?lang=en>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Angun, E. (2019). Muhammed bin Rashid, Yeni Zelanda'daki cami saldırılarını kınadı, dinler arası hoşgörünün telkin edilmesini istedi. <http://wam.ae/tr/details/1395302747885>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Annahar, (2019). <https://newspaper.annahar.com/article/950598>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Arab News. (2019). We'll send them home in coffins, <https://www.pressreader.com/saudi-arabia/arab-news/20190321/textview>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

Arab News. (2019). World reacts to New Zealand terrorist attacks on mosque, <http://www.arabnews.com/node/1467106/world>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

Assabeel, (2019). <https://assabeel.net/edition/%D8%B9%D8%AF%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AD%D8%AF-17-%D8%A7%D8%B0%D8%A7%D8%B1-2019>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

BBC, (2019). Christchurch shootings: Erdogan criticised for showing NZ video, <https://www.bbc.com/news/world-europe-47609814>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

E1(2019). L'attentat en Nouvelle-Zélande visait en fait la Turquie, déclare Erdogan, <https://www.europe1.fr/international/lattentat-en-nouvelle-zelande-visait-en-fait-la-turquie-declare-erdogan-3877103>, Son Erişim Taihi: 08.05.2019.

Emirates 24/7, (2019). Sheikh Mohammed praises New Zealand PM for support over Christchurch terrorist attack, (2019). Published. <https://www.emirates247.com/news/emirates/sheikh-mohammed-praises-new-zealand-pm-for-support-over-christchurch-terrorist-attack-2019-03-23-1.681429>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Friday. (2019). HRH Crown Prince Sends Cable of Condolences to New Zealand Governor General, on Victims of Terrorist Attack, targeting 2 Mosques, in Christchurch, <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=1899512>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Friday. (2019). Custodian of the Two Holy Mosques Condoles New Zealand Governor General on Victims of Terrorist Attack, targeting 2 Mosques, in Christchurch City, <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=1899495>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Gazete Manşet, (2019). <https://www.gzt.com/gazeteler?date=16-03-2019> ve <https://www.gzt.com/gazeteler?date=17-03-2019>, Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

Graham, L. (2019). What happened in New Zealand's anti-Muslim terrorist attack was driven by bigotry and hatred. <https://twitter.com/LindseyGrahamSC/status/1106573254465126405>, Son Erişim Taihi: 01.05.2019.

Heather, T. (2019). Trump's New Zealand shooting response doesn't use the word Muslim, QUARTZ. <https://qz.com/1574282/trumps-new-zealand-shooting-response-doesnt-use-the-word-muslim/>, Son Erişim Taihi: 01.05.2019.

Islamic Circle of North America. (2019). A Message of Hope and Solidarity from ICNA to the American, Muslim Community <https://www.icna.org/icnas-message-of-hope-solidarity-for-u-s-muslims/>, Son Erişim Taihi: 01.05.2019.

Islamic Society North America. (2019). Faith Leaders Mourn Victims Of Mosque Attacks In New Zealand & Recommit To Taking Action Against All Forms Of Anti-Muslim Violence, <http://www.isna.net/we-condem-christchurch-shooting/>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Ismahan, A. (2019). MAS Denounces New Zealand Mosque Attacks. Latest News. <https://www.muslimamericansociety.org/mas-denounces-new-zealand-mosque-attacks/>, Son Erişim Taihi: 02.05.2019.

Jordanzad, (2019). <http://www.jordanzad.com/?New> Son Erişim Taihi: 05.05.2019.

Kuwait News Agency. (2019). Kuwait FM Urges Counter-Islamophobia, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2783619&language=en#>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Kuwait News Agency. (2019). Kuwaiti FM urges counter-Islamophobia, <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=2783688&language=en>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Lacroix, (2019). Erdogan appelle à combattre l'islamophobie au même titre que l'antisémitisme, <https://www.la-croix.com/Monde/Erdogan-appelle-combattre-islamophobie-meme-titre-antisemitisme-2019-03-22-1301010635>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Le Courrier Australien (2019). En campagne, Erdogan montre à nouveau une vidéo de l'attentat en Nouvelle-Zélande, <https://www.lecourrieraustralien.com/en-campagne-erdogan-montre-a-nouveau-une-video-de-lattentat-en-nouvelle-zelande/>, Son Erişim Taihi: 03.05.2019.

Le Figaro, (2019). Attentat de Christchurch: les propos d'Erdogan choquent la Nouvelle-Zélande et l'Australie, (2019). <http://www.lefigaro.fr/international/2019/03/20/01003-20190320ARTFIG00038-attentat-de-christchurh-les-propos-d-erdogan-choquent-la-nouvelle-zelande-et-l-australie.php>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

McConnell, M. (2019). McConnell Statement on New Zealand Terrorist Attacks, Senate Majority Leader. <https://www.republicanleader.senate.gov/newsroom/press-releases/mcconnell-statement-on-new-zealand-terrorist-attacks>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

McGowan, M. (2019). Christchurch suspect: Europe investigates possible far-right links, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/18/christchurch-suspect-europe-investigates-possible-far-right-links>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

Okaz, (2019). <https://www.okaz.com.sa/%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A6%D9%8A%D8%B3%D9%8A%D8%A9>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

Organisation of Islamic Cooperation, (2019). <https://www.oic-oci.org/home/?lan=en>, Son Erişim Taihi: 04.05.2019.

Ozer, K. (2019). Attentat de Christchurch: crise diplomatique entre l'Australie et la Turquie, <http://www.rfi.fr/asi-pacifique/20190320-attentat-christchurch-crise-diplomatique-turquie-australie>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

Petra, (2019). <http://www.petra.gov.jo/Include/Main.jsp?lang=ar>, Son Erişim Taihi: 06.05.2019.

Raya, (2019). <https://www.raya.com/home/search/archive>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

Readout of Vice President Mike Pence's Call with Deputy Prime Minister Winston Peters of New Zealand, (2019). <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/readout-vice-president-mike-pences-call-deputy-prime-minister-winston-peters-new-zealand/>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

The Economist. (2019). Turkey and New Zealand row over the Christchurch massacre, <https://www.economist.com/international/2019/03/21/turkey-and-new-zealand-row-over-the-christchurch-massacre>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

The Jordan Times (2019). <http://www.jordantimes.com/> Son Erişim Taihi: 07.05.2019.

TRT Haber (2019). Ürdün'de Yeni Zelanda Büyükelçiliği önünde protesto, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/urdunde-yeni-zelanda-buyukelciligi-onunde-protesto-408609.html>, Son Erişim Taihi: 09.05.2019.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019). <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2019). <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-iit-disisleri-bakanlari-duzeyinde-acil-icra-komitesi-toplantisi-inda-yaptigi-konusma.tr.mfa> , Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Una, (2019). OIC Foreign Ministers call for action to counter anti-Muslim hate narravite, http://iinanews.org/page/public/news_details.aspx?id=245676#.XK2fGIUzbIU, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

United Nations Allianca of Civilizations (2019). UN Secretary-General Tasks High Representative for UNAOC with Drawing an Action Plan for Safeguarding Religious Sites ,<https://www.unaoc.org/2019/03/un-secretary-general-tasks-high-representative-for-unaoc-with-drawing-an-action-plan-for-safeguarding-religious-sites/>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

United Nations Secretary-General (2019). <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2019-03-22/secretary-generals-remarks-the-96th-street-mosque-manhattan>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

United Nations Secretary-General (2019). <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2019-03-22/remarks-press-encounter-islamic-cultural-center-of-new-york>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.

Utaybi, A. (2019). Yeni Zelanda Hoşgörüsü. Şarku'l Avsat, <https://aawsat.com/turkish/home/article/1648026/abdullah-utaybi/%E2%80%8Byeni-zelanda-ho%C5%9Fg%C3%B6r%C3%BCs%C3%BC>, Son Erişim Taihi: 10.05.2019.